

Knölsvanen hör till de framgångsrika nykomlingarna i Österbotten. – Foto: Hans Hästbacka.

Knölsvanen i Österbotten – några ringmärkningsåterfynd

Knölsvanen hör till nykomlingarna bland skärgårdsfåglarna längs den svensk-österbottniska kusten. En framgångsrik nykomling som har funnit sig väl tillrätta sedan etableringen startade 1970 med det första häckande knölsvansparet i Bergö skärgård. Fyra somrar senare häckade fyra par knölsvanar i Bergö, medan Korsnäs, Närpes och Kristinestad kunde visa upp mellan fyra och åtta häckande par (Hästbacka 1987).

Grunda och näringsrika bottnar, en lång isfri period mellan vårens islossning och senhöstens isläggning, ingen jakt och få naturliga fiender och därtill ingen färdigt etablerad fågelart som kunnat bjuda på konkurrens om föda och boplatser – allt detta har skapat goda förutsättningar för knölsvanens etablering och fortsatta expansion längs kusten inom OA:s verksamhetsområde.

Från 1970-talets etablering och stegvisa utbredning på 1980-talet har knölsvanen på ljudligt vinande vingar flugit in i 1990-talet i form av allt flera häckande par och ett växande antal översomrande ungfåglar. Knölsvanen har blivit en allmänt förekommande skärgårdsfågel från de innersta, frodiga vikarna till havsbandets karga utskär i Sideby i söder till Björkö i norr (Hästbacka & Ulfvens 1987, Ulfvens & Hästbacka 1991, Hilden et al. 1993).

Tillfälliga avbrott i knölsvanens fortsatta utbredning har skett på grund av stränga och hårda isvintrar i Östersjö-området, då en hel del knölsvanar dött av svält. Därtill har häckningsresultatet varit sämre efter hårda isvintrar, och efter vårar då isen legat länge kvar i skärgården och dels hindrat svanarna att beta vattenväxter och dels fördröjt bobygge och äggläggning.

De tillfälliga bakslagen har inte stoppat knölsvanens segertåg i de svensk-österbottniska skärgårdarna; under senare hälften av 1990-talet har enstaka knölsvanspar etablerat revir i både Maxmo och Oravais skärgårdar och även häckat framgångsrikt i Maxmo. I till exempel Kristinestad har de häckande knölsvansparen samtidigt blivit allt flera. Sommaren 1995 häckade 51 par i Kristinestads skärgård, där två av de inventerade skären under en hektar hyste två respektive tre häckande par (Byholm 1998).

Ringmärkningen

När de översomrande och ruggande knölsvanarna började samlas i allt större

flockar i havsbandet i Korsnäs och Molpe och även i Bergö i skarven mellan 80-talet och 90-talet, beslöt jag att försöka ringmärka ett antal knölsvanar för att om möjligt få reda på deras övervintringsplatser.

I fågellitteraturen över lag fanns då inga detaljerade uppgifter om finska knölsvanars övervintringsområden eller om återfynd av ringmärkta fåglar, men nog allmänna konstateranden att knölsvanen övervintrar i farvattnen mellan södra Sverige och Danmark. I dag vet vi också, att många knölsvanar övervintrar i Skärgårdshavet och i Ålands skärgård under milda vintrar. Men frågan var de österbottniska knölsvanarna övervintrar pockade på svar.

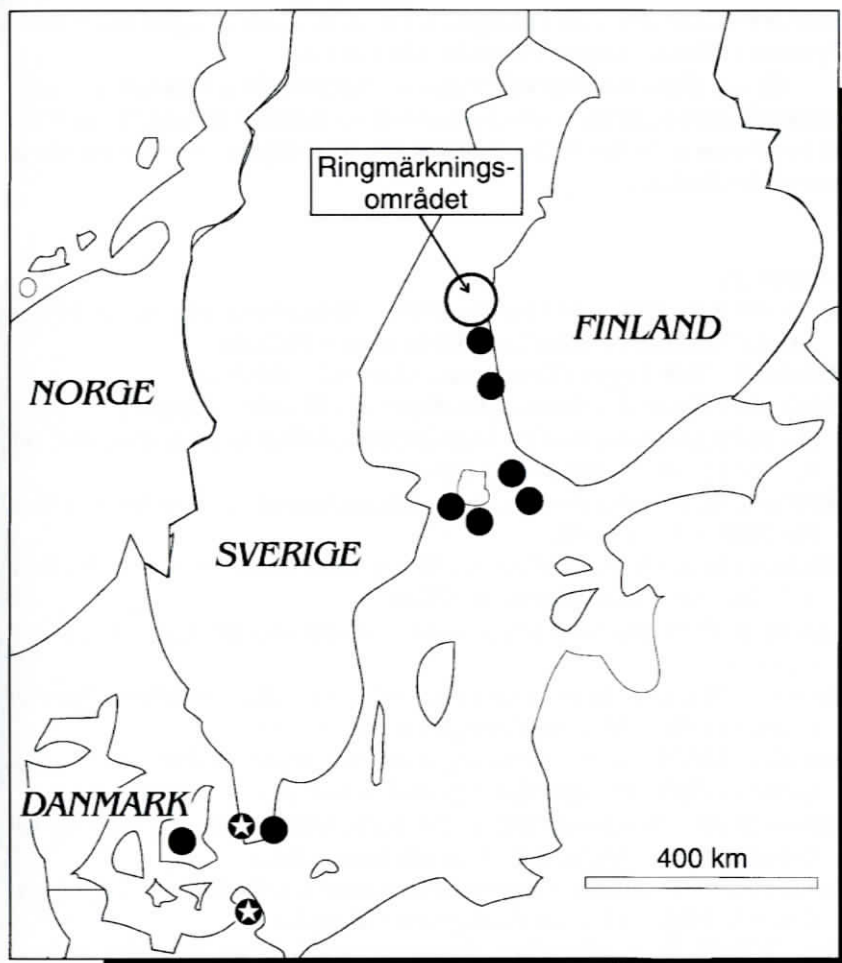
För att få svar på frågan ringmärkte jag med god och avgörande hjälp av Johan Ulfvén i Korsnäs samt av Lars och Max West i Bergö 147 ruggande fåglar och nio ungar åren 1990-1994, eller sammanlagt 156 knölsvanar. Under samma tidsperiod ringmärktes allt som allt i Finland 337 vuxna knölsvanar och 252 ungar eller sammanlagt 589 knölsvanar (Anon 1993 och Saurola, P. 1991-1994).

Under ringmärkningsperioden på fem år gjordes i samband med ringmärkningen sex kontroller av knölsvanar som ringmärkts något av åren tidigare. Kontrollerna av tidigare ringmärkta fåglar visar, att knölsvanarna gärna återvänder till samma ruggningsområde, åtminstone en del av dem. Förutom kontrollerna har fyra återfynd fram till och med 1995 gjorts i Bergö skärgård, där en del av de ringmärkta knölsvanarna märkts på den lokala ruggningsplatsen. Chanserna att döda och ringmärkta knölsvanar blir upptäckta och kontrollerade är stora och ger en anmärkningsvärt stor återfyndsprocent. För Finlands del ligger återfyndsprocenten på hela 31% och för Sveriges del på rekordhöga 41% (Saurola 1980, Staav 1989).

Två övervintringsområden

Åtta av de ringmärkta knölsvanarna har återfunnits döda utanför ringmärkningsområdet. En av de åtta har flugit i elledning i Närpes under höstflyttningen och en i elledningar i Björneborg under vårflyttningen. Så slutar många svanar, både knölsvanar och sångsvanar, sitt liv; mitt i flykten kommer de i kontakt med elledningar som dragits över sund och näs, eller över åkermark där sångsvanar gärna rastar för att beta spillis och spirande grönska på stubbåkrar.

Av de sex andra knölsvanarna som återfunnits döda har två hittats i Skärgårdshavet i november respektive mars, två i Ålands skärgård i februari respektive maj, en i Skåne i januari och en i Danmark i oktober. Endast den i Skåne funna knölsvanen var ringmärkt som unge, alla de övriga hade ringmärkts som ruggande fåglar. Se vidstående karta med återfynden i prickade och där vi även tagit med två kompletterande återfynd. De två återfynden gäller höstgamla ungar som frusit in i Rangsbyfjärden i Närpes, tagits om hand av brandkåren, ringmärkts av Canne Lundberg och återfått friheten i Luvia i Björneborg.

Figur 1. Återfynd av knölsvanar ringmärkta i Korsnäs-Bergö skärgårdar 1990-94 (svarta punkter) samt återfynd av årsungar från Rangsby (stjärnor). – Karta: Johan Ulfvens.

Trots att återfynden är gjorda under en stor del av året – från och med höstflyttningen till och med vårflyttningen – och därmed inte enbart gäller övervintningen, pekar återfynden ut två centrala områden i Östersjön för österbottniska knölsvanar utanför häckningstiden. De österbottniska knölsvanarna gör som många andra finska knölsvanar; de tillbringar vintern antingen i sydligaste

Sverige och i Danmark eller i Skärgårdshavet och i Ålands skärgård, där även de flyttande knölsvanarna passerar under höst och vår.

Så här långt har ringmärkningen av österbottniska knölsvanar och de relativt fåtaliga återfynden - återfyndsprocenten hittills är knappt 11 - gett oss ett hyggligt svar på frågan. Ett svar som kan bli tydligare och mera detaljerat genom fler återfynd.

Litteratur:

- Anon, 1993: Rengastajan vuosikirja 1993. - Rengastajatoimikunta ja rengastustoimisto. Luonnontieteellinen keskusmuseo, Helsinki.
- Byholm, P. 1998: Fåglar i Kristinestads skärgård. - OA-Natur
- Hildén, O., Ulfvens, J., Pahtamaa, T & Hästbacka, H. 1995: Changes in the archipelago bird populations of the Finnish Quark, Gulf of Bothnia from 1957-60 to 1990-91. - *Ornis Fennica* 72:115-126.
- Hästbacka, H. 1987: Knölsvanen - nykomling i Österbotten. *Österbottnisk Årsbok* 1985-1986:105-109.
- Hästbacka, H. & Ulfvens, J. 1987: The Mute Swan *Cygnus Olor* in Ostrobothnia in 1970-1986. - *Ornis Fennica* 64:27-30.
- Saurola, P. 1980: Suomessa rengastettujen lintujen ikäennätykset. - *Lintumies* 15:20-27.
- Saurola, P. 1991: Numbers of birds ringed and recovered by the Helsinki Ringing Centre in 1991. - *Museum Zoologicum Universitatis*.
- Saurola, P. 1992: Number of birds ringed and recovered by the Helsinki Ringing Centre in 1992. - *Museum Zoologicum Universitatis*.
- Saurola, P. 1993: Number of birds ringed and recovered by the Helsinki Ringing Centre in 1993. - *Museum Zoologicum Universitatis*.
- Saurola, P. 1994: Number of birds ringed and recovered by the Helsinki Ringing Centre in 1994. - *Museum Zoologicum Universitatis*.
- Staab, R. 1989: Åldersrekord för fåglar ringmärkta i Sverige - Aktuell lista 1989. - *Vår Fågelvärld* 48:251-257.
- Ulfvens, J. & Hästbacka, H. 1991: Fortsatt framgång för knölsvanen i Kvarken. - *Lintumies* 26:138-139.